

НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЗИЦІЇ СТУДЕНТІВ

Запропоновано впровадження в навчально-виховне середовище педагогічного університету науково обґрунтованих педагогічних чинників формування соціальної позиції студентів у сучасних умовах покращення якості фахової підготовки. У процесі роботи проаналізовано чинники, що розкривають можливості навчально-виховного середовища педагогічного університету для формування соціальної позиції студентів. Подальші дослідження мають забезпечити ефективність формування соціальної позиції студентів і стати основою навчально-виховного процесу.

***Ключові слова:** навчально-виховне середовище; соціальна позиція; педагогічний університет; студенти.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасні умови складного поєднання економічних, соціальних та політичних процесів істотно підвищують потребу суспільства і освіти у покращенні якості фахової підготовки та розвитку соціально активного студентства, спроможного знайти відповіді на головні питання буття: пізнати себе, суспільство і час, брати активну участь у вирішенні соціальних проблем та досягнути успіху в житті.

Пріоритетною стає підготовка такого фахівця інноваційного типу, що базується на формуванні сталих світоглядних позицій та переконань, адекватної соціальної позиції. Формування соціально спрямованості особистості передбачає визначення позиції людини у системі суспільних зв'язків та її комунікацій.

Мета статті полягає у виявленні впливу впровадження в навчально-виховне середовище педагогічного університету науково обґрунтованих педагогічних чинників формування соціальної позиції студентів.

Завданням статті є аналіз чинників, що розкривають можливості навчально-виховного середовища педагогічного університету для формування соціальної позиції студентів.

Аналіз останніх досліджень, в яких започатковано розв'язання зазначеної проблеми. Соціальна позиція й становлення особистості є дуже важливою проблемою для сучасного суспільства. Педагогічний університет, окрім просвітницької та навчальної діяльності, виконує ще й виховну функцію, створюючи активного, корисного для суспільства спеціаліста. І саме педагогічний університет, у першу чергу, має бути зорієнтований на створення умов для становлення соціальної позиції студента в освітньому просторі.

Формування соціальної позиції в молодіжному середовищі виходить на перший план і є однією із пріоритетних в освітній політиці держави. Реалізація державних програм, спрямованих на виховання особистості, як громадянина своєї країни, вимагає переосмислення всієї педагогічної й соціальної діяльності педагогічного університету.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що розв'язання проблеми формування соціальної позиції особистості спирається на наукові дослідження Р. Абдулова, Г. Авдіянц, Л. Ази, Є. Бондаревської, О. Горожанкіної, І. Зязюна, А. Капської, В. Козакова, М. Ковтун, Л. Кондрашової, О. Олексюк, Л. Пелех, В. Петрової, А. Троцько, Л. Чорної та інших учених. У дослідженнях О. Бабакіної, О. Гевко, Т. Демиденко, Т. Демонюк, В. Одарченко, В. Радула висвітлено питання формування громадянськості, соціальної зрілості майбутнього вчителя.

Загальновідомою є думка про те, що виховують не навчальні програми та підручники, а особистість. Так, особистість, за висловом Костянтина Ушинського, може виховати справжню особистість [7, с. 43-103]. Тому у виховній роботі зі студентами педагогічного університету значну роль відіграє соціальна позиція самих викладачів.

Важливість соціальної позиції викладача зумовлена також його роллю і місцем у системі формування особистості майбутнього вчителя.

Викладач вищої школи є носієм духовної і моральної культури. Взаємодія та спілкування викладача і студента неодмінно повинні мати високоморальний, демократичний характер. Саме викладач цілісно впливає на особистість студента, а це, у свою чергу, вимагає від керівництва вищого навчального закладу

такої організації навчально-виховного процесу, який би дозволив всебічно впливати на формування особистості майбутнього вчителя, його соціальної позиції.

Соціальній спрямованості навчально-виховного середовища педагогічного університету сприяє комунікативна взаємодія викладача зі студентами. Якщо викладач не визначився зі своєю позицією, пасивний у свої діях – це негативно впливатиме на розвиток соціального світогляду студентів.

Виокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується зазначена стаття. Цінності педагогічної діяльності об'єктивні, оскільки вони формуються в ході історичного розвитку суспільства, системи освіти і фіксуються в педагогічній науці у формі ідей, концепцій, теорій, вимог.

Наразі уперше науково обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови формування соціальної позиції студентів у навчально-виховному середовищі педагогічного університету (поглиблення соціально-політичного світогляду студентів у процесі навчання соціально-гуманітарних дисциплін; створення сприятливої психолого-педагогічної атмосфери під час навчальних занять та в процесі позааудиторної навчально-виховної діяльності для розвитку критичного мислення та виявлення ставлення студентів до подій і фактів у державі і світі, суспільному житті, до інших людей, до власного «Я»).

Аналіз науково-педагогічної літератури свідчить, що нормами та вимогами, що регламентують професійно-педагогічну діяльність викладача виступають цінності, які визначають відносини між поглядами на проблеми освіти і виховання в професійно-педагогічній діяльності викладача.

Результативність виховання залежить від педагогічних технологій, які використовуються викладачами вищої школи для формування соціальної позиції студентів, від тих соціальних відносин, що склалися в нашому суспільстві. Завдання педагогічного університету полягає в створенні відповідних умов для самовизначення та самовдосконалення майбутнього педагога в навчально-виховному середовищі.

Формування соціальної позиції студентів педагогічного університету можливе за умови розробки певної технології, яка передбачає мотиваційно-цільовий, діагностичний, когнітивний, процесуальний, контрольнореґулюючий компоненти.

Реалізація цих компонентів, на нашу думку, сприятиме формуванню позитивної мотивації в майбутніх учителів щодо формування соціальної позиції, усвідомленню ролі і значення становлення особистості в сучасних умовах, оволодінню системою правових, політичних, екологічних, економічних, загальнокультурних знань, формувань умінь висловлювати й обстоювати власні погляди, переконувати і бути толерантними до інших людей.

Виклад основних результатів. Важливість соціальної позиції викладача зумовлено його роллю і місцем у системі формування особистості, а саме в тому, що педагог є втіленням і носієм духовної і моральної культури. Оскільки саме викладач цілісно впливає на особистість студента, то їхнє спілкування і взаємодія обов'язково повинні мати високо-

моральний, гуманний, демократичний характер. Викладач має здатність передбачати та оцінювати не тільки моральні наслідки своїх дій, рішень, вчинків, експериментів, а й подій, зрушень, реформ, що відбуваються в різних сферах життя країни (соціальної, політичної, освітньої тощо).

Соціальній спрямованості навчально-виховного середовища сприяє комунікативна взаємодія викладача зі студентами. Щоб така взаємодія була ефективною, педагог має бути референтною особою для тих, кого він навчає: студенти не тільки отримують певну інформацію, але й усвідомлюють оцінку соціальної позиції. У справжнього педагога немає морального права навчати тим якостям громадянина, яких йому бракує.

Студенти добре розрізняють, де педагог просто викладає навчальний матеріал, а де він виступає із власною соціальною позицією.

Дієвість соціальної позиції значною мірою залежить від спрямованості виховного процесу, форм і методів його організації. Серед традиційних форм і методів відомі бесіди, екскурсії, конкурси, зустрічі, різні форми роботи з книгою, періодичною пресою, самостійне рецензування тощо. Пріоритетна роль належить активним методам, що ґрунтуються на демократичному стилі взаємодії, спрямовані на самостійний пошук істини і сприяють формуванню критичного мислення, ініціативи й творчості. До таких методів належать: ситуаційно-рольові ігри, соціограма, метод відкритої трибуни, соціально-психологічні тренінги, інтелектуальні аукціони, «мозкові атаки», метод аналізу соціальних ситуацій з морально-етичним характером, ігри-драматизації тощо.

Соціалізація особистості та її становлення у психологічно-педагогічному аспекті розглядається як поетапне розгортання системи соціальної життєдіяльності, кожна фаза якої позначається зміною провідного різновиду діяльності.

Важливою сферою соціалізації особистості та її становлення є спілкування. Це складний процес встановлення і розвитку контактів між людьми, зумовлений потребами в спільній діяльності, який включає обмін інформацією, вироблення єдиної стратегії взаємодії, взаємне сприйняття і розуміння [2, с. 59]. Отже, соціальний сенс спілкування полягає в тому, що воно слугує засобом передачі форм культури і суспільного досвіду від покоління до покоління – через звичаї, традиції, норми поведінки, книги, твори мистецтва, предмети матеріальної культури, систему освіти, виховання, філософію, релігію.

Ще однією сферою формування соціальної позиції особистості є розвиток її самосвідомості. Головною характеристикою самосвідомості, як було з'ясовано в процесі нашого дослідження, є розуміння і сприйняття особистістю самого себе як певної цілісності, визначення власної ідентичності.

Без самосвідомості, як зазначає В. Москаленко, не може здійснюватись ні пізнання людиною соціального світу, ні соціальне самовизначення її в ньому [4, с. 3-17]. Самосвідомість спрямована на пізнання внутрішнього світу суб'єкта і його стосунків з об'єктивною дійсністю і проявляється в самопізнанні, самоаналізі,

самооцінці. На цій основі усвідомлюється рівень знань, досвіду і характер можливостей, які є базою для вироблення принципів пізнавальної і практичної діяльності, життєвої позиції, постановки життєвих цілей і способів їх здійснення.

Особистість свідомо прагне виробити певні людські, зокрема моральні, вольові і фізичні якості. Саме це і є завданням самовиховання – досягнення гармонійної досконалості, тобто творчої активності, цілеспрямованості, раціоналізації життя, розвитку самодисципліни, формування почуття міри, вміння управляти емоціями, почуттями, ставлення до людей, як до вищої цінності.

Як свідчить педагогічна практика, самореалізація та самоутвердження особистості здійснюється у процесі навчально-виховної діяльності. Отже, провідну роль у процесі соціалізації особистості відіграють навчання, виховання та самовиховання, які спрямовані на її удосконалення, самореалізацію, вироблення поглядів, переконань, життєвих цілей, шляхів і способів їх здійснення, формування соціальних якостей та соціальної позиції.

Отже, особистість у процесі соціалізації набуває низку соціальних якостей, формується тип соціального мислення, система соціальних установок, соціальна позиція.

Світогляд, знання, почуття, моральні установки та життєвий досвід особистості є тим ґрунтом, на якому формуються переконання. Наявність у людини певних переконань свідчить, що вона впевнена у своїй правоті, свідомо обрала свій життєвий шлях, займає активну соціальну позицію, розуміє суть та наслідки своєї діяльності, поведінки та вчинків.

Об'єктом педагогічної науки, як зазначає О. Сухомлинська, є психологічне обґрунтування цілеспрямованого формування пізнавальної діяльності та якостей особистості. Об'єкт педагогічної науки – це система різних педагогічних впливів та явищ, у центрі якої перебуває людина [5, с. 41-45].

Психологічний аспект формування соціальної спрямованості особистості передбачає вивчення сутності психологічних явищ життя особистості, її психологічних властивостей, вікових особливостей. Тоді як у педагогічному аспекті, особистість розглядається як суб'єкт і об'єкт навчання та виховання. Саме тут зосереджується увага на можливостях особистості у самопізнанні та пізнанні світу, на розвитку її творчих можливостей та здібностей. Спільним об'єктом дослідження психологічної та педагогічної науки є активна взаємодія із соціальним середовищем, яке має суттєве значення для розвитку особистості, її соціалізації та соціального становлення.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розгляду. Формування соціальної позиції має стати основою навчально-виховного процесу, ефективність якого залежить від реального визнання педагогами особистості студента як головної мети виховання, найбільшої цінності суспільства.

Соціальна позиція – це система ціннісних орієнтацій, настановлень та ставлень особистості, які характеризують її як громадянина країни та суспільства.

Ми розглядаємо поняття «соціальна позиція» як стійкий компонент внутрішньої структури особистості, що визначає спрямованість її діяльності та реалізацію особистісних цінностей, власних прав та свобод.

Для формування засад активної соціальної позиції найоптимальнішим є період студентства – період самоствердження, дієвого формування соціальних інтересів і життєвих ідеалів.

Зростання уваги до питань розвитку активної соціальної позиції студента як майбутнього вчителя зумовлене ще й тим, що його прагнення до самостійності, незадоволеність пасивним становищем ще не підкріплені власними, сформованими, сталими соціальними мотивами поведінки, достатнім життєвим досвідом, правильним розумінням співвідношення свободи і відповідальності особистості.

Період навчання у вищому навчальному закладі науковці вважають перехідним, тобто поступовим переходом від дитинства до дорослості, який має певні особливості та різні стадії розвитку. Цей перехідний період характеризується різким піднесенням життєдіяльності, інтенсивним формуванням особистості, зростанням моральних та інтелектуальних сил і можливостей. Саме в цьому віці формуються перші переконання особистості.

З психолого-педагогічного погляду в період навчання в педагогічному університеті одночасно розвивається логічно-абстрактне мислення, посилюється коло почуттів та емоцій, відбуваються зміни головних мотивів діяльності, формується самостійна оцінка цінностей [2, с. 20]. Відбуваються значні зміни в соціальній сфері розвитку студентів. Найсприятливішою умовою для соціалізації студентів є задоволення їхніх потреб у дорослості, яка є основним психологічним новоутворенням зазначеного віку, мотиваційною стороною розвитку особистості, тією якістю, в якій відображається нова життєва позиція в ставленні до себе, людей і світу в цілому.

У студентів з'являється прагнення розширити коло суспільних відносин, займати певну позицію в суспільстві, утвердити себе в діяльності, яка б мала суспільно-корисне значення й оцінку.

Соціалізація студентів здійснюється під впливом значної кількості обставин та чинників: держави, сім'ї, університету, неформальних груп, засобів масової інформації, релігії та ін.

Проблема формування активної соціальної позиції студентства є особливо актуальною в умовах розвитку української державності. Адже від активної соціальної позиції молодого покоління залежатиме як його доля, так і майбутнє країни. Саме та людина має соціальну позицію, яка спроможна поєднати свої особисті інтереси з суспільними, усвідомити потреби суспільного прогресу як свої власні.

За останнє десятиріччя в Україні багато наукових досліджень були спрямовані на виховання інтегрованої особистості, в якій органічно поєднуються високі моральні чесноти, громадянська зрілість, патріотизм, самоактивність, почуття обов'язку та відповідальності перед суспільством.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кукушкин В. С. Введение в педагогическую деятельность / В. С. Кукушкин // Педагогическое образование. – Ростов н/Д. – 2002. – 224 с.
2. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія / В. П. Кутішенко // Центр навчальної літератури. – К., 2005. – С. 20–61.
3. Макарова Л. І. Основи психології і педагогіки / Л. І. Макарова, Й. М. Гах. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 116 с.
4. Москаленко В. Проблема виховання в контексті соціалізації особистості / В. Москаленко // Соціальна психологія. – 2005. – № 2. – С. 3–17.
5. Сухомлинська О. Проблеми розвитку особистості в історичному контексті психології та педагогіки / О. Сухомлинська // Шлях освіти. – 2005. – № 1. – С. 41–45.
6. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К., 1976. – Т. 2. – 224 с.
7. Ушинський К. Д. Про народність у громадському вихованні / К. Д. Ушинський // Вибрані педагогічні твори : у 2 т. / К. Д. Ушинський. – К., 1983. – Т. 1. – С. 43–103.
8. http://www.rusnauka.com/2_KAND_2008/Pedagogica/26156.doc.htm.
9. http://intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_arhiv_pn_n1_2008_st_4/.

Л. Ю. Калашикова,

КУ «ХГПА», Харківського обласного совета, г. Харків, Україна

**УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНАЯ СРЕДА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА
КАК ОДИН ИЗ ФАКТОРОВ ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ ПОЗИЦИИ СТУДЕНТОВ**

Предложено внедрение в учебно-воспитательную среду педагогического университета научно обоснованных педагогических факторов формирования социальной позиции студентов в современных условиях улучшения качества профессиональной подготовки. В процессе работы проанализированы факторы, которые раскрывают возможности учебно-воспитательного процесса педагогического университета для формирования социальной позиции студентов. Последующие исследования должны обеспечить эффективность формирования социальной позиции студентов и стать основой учебно-воспитательного процесса.

Ключевые слова: учебно-воспитательная среда; социальная позиция; педагогический университет; студенты.

L. Yu. Kalashnikova,

MI «КНРА» of Kharkiv Regional Council, Kharkiv, Ukraine

**EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF PEDAGOGICAL UNIVERSITY
AS ONE OF THE FACTORS OF FORMING STUDENTS' SOCIAL POSITION**

This article deals with the factors of forming students' social position in educational environment on the basis of scientific literature analysis; the core and structure of social position of future teachers are revealed, the organizational features of educational environment in pedagogical university are described, the pedagogical terms of efficiency of forming students' social position are grounded.

Teacher's social position is the component of his professional position, which is based on his reasons and purpose, interests, experience, ideology and ideals, social values, social behavior and activity which become the source of his professional and public activity.

The new model of education must be based on principles of democracy and humanism and become an instrument in conditioning of personality development and personal self-realization. A leading role in forming future creators of new life in Ukraine, of educating national consciousness, political culture, ethics qualities and culture of personal behavior, in education of patriotism and forming the culture of ethnic relations and planetary consciousness in them belongs to the teacher.

Social position of a teacher is the component of his professional position, reasons and purpose of teacher, interests, experience, views, ideals, civil values, civil behavior and activity which become the source of his professional and public activity.

In forming of personality qualities and properties of future teacher a leading role is played by pedagogical it is an expediently organized educational environment, which enables to provide optimal motion of processes of studies, education and development of students.

Keywords: educational environment; social position; pedagogical university; students.

Рецензенти: *Попова О. В.*, д. пед. н. професор;
Беляев С. Б., к. пед. н., доцент.